

ЧИННИК РАПТОВОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

ШЕВЧУК В. М.,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри криміналістики

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

м. Харків, Україна

У сучасній криміналістиці однією із актуальних напрямків наукових досліджень є проблема наукових розробок чинника раптовості та з'ясування його сутності та значення у розслідуванні злочинів. Насьогодні ця проблематика досліджується у спеціальній літературі [1; 2; 3], але, разом із тим, дискусійними залишаються ціла низка окремих питань, що потребують критичного їх аналізу та глибокого осмислення. У зв'язку із чим, постає необхідність вивчення, дослідження та уточнення деяких дискусійних проблем щодо чинника раптовості у криміналістиці.

Передусім, варто зазначити, що одним із важливих завдань наукових розвідок криміналістичних досліджень постає питання про з'ясування сутності та поняття цієї криміналістичної категорії, оскільки існують різні підходи у його визначенні, але одностайності у науковців з цих питань, на жаль, насьогодні не спостерігається.

Вивчення та дослідження криміналістичної літератури, присвяченій цій проблематиці, дають можливість дійти нам до висновку, що сутність раптовості у слідчій діяльності полягає у виборі і реалізації слідчим системи заходів, прийомів, дій, що забезпечують необхідні умови для збору доказової і орієнтуючої інформації на основі несподіванки їх характеру і змісту для відповідних учасників розслідування, тобто у цілеспрямованому створенні відповідних умов використання чинника раптовості, а не певних ускладнень

для учасників такого процесу. На наш погляд, метою раптовості дій слідчого є досягнення ефекту їх несподіванки. При цьому несподіваними можуть бути: а) час дії; б) місце дії; в) зміст дії; г) учасники слідчої (розшукової) дії. Іноді ці компоненти взаємопов'язанні і поєднуються, наприклад, при несподіваному для підозрюваного (за часом і місцем) затриманні на місці вчинення злочину.

Чинник раптовості може бути використано не тільки слідчим, а й протидіючою йому стороною — підозрюваним, обвинуваченим і особами, які зацікавлені у протидії розслідуванню. Для підозрюваного несподіваними можуть бути: проведення слідчої (розшукової) дії взагалі або проведення її в певний час або певному місці; застосування того чи іншого тактичного прийому в ході слідчої (розшукової) дії; отримання інформації від слідчого про залучення в процес доказування осіб, участь яких виключалася підозрюваним зовсім, або передбачалося на більш пізньому етапі розслідування і т. п. Несподіваним може бути зміст переданої слідчим інформації про виявлення нових доказів або використання таких об'єктів при провадженні слідчої (розшукової) дії. Для слідчого несподіваним може бути: дія або поведінка підозрюваного, використання його зв'язків; виникнення нових обставин, що потребують реакції з боку слідчого. Це може бути поява нової доказової інформація, зникнення тих чи інших осіб, які залученні у процес, відмова від раніше повідомлених показань або їх зміна і т. п. Ускладнити розслідування може й раптове виникнення інших обставин, у тому числі технічного і організаційного характеру.

Раптовим як для слідчого, так і для інших осіб може бути і сама подія, яка підлягає розслідуванню, що істотно впливає на характер використовуваних в ході слідства прийомів і засобів. Раптовість може бути властива і розслідуваній події, коли воно стало несподіваним як для безпосередніх учасників, так і для свідків. Яскравим прикладом раптовості розслідуваній події є дорожньо-транспортна пригода, коли його учасники за кілька миттєвостей до цього ніяк не припускали про його послідувачі наслідки. Настільки ж раптовими можуть бути злочини, вчинені в стані фізіологічного афекту, спровокованого

протиправною або аморальною поведінкою потерпілого і виводить психіку людини із звичайного стану, що порушує нормальну мотивацію його поведінки і оцінку наслідків своїх вчинків; вчинення розбійницьких нападів супроводжується раптовістю дій.

Чинник раптовості може бути використано підозрюваним та іншими особами в різній формі причетними до злочину з метою протидії розслідуванню та встановленню істини. Для цього зазначеними особами можуть застосовуватися протизаконні дії. Протидію розслідуванню, причому несподівано, може здійснювати і захисник, недобросовісно виконучи свої обов'язки і використовувачи для цього надані йому кримінально-процесуальним законом права або взагалі вчиняти незаконні дії. Успіх в подоланні такої протидії та досягнення позитивних результатів розслідування багато в чому визначається тактикою проведення слідчих (розшукових) дій, серед яких найбільш ефективними є тактичні прийоми [4, с. 322], засновані на використанні чинника раптовості. Все це прямо впливає на слідчу ситуацію і безпосередньо відбивається на програмі дій слідчого по її вирішенню. Варіанти використання тактичного прийому, заснованого на факторі раптовості, різні. Особливо ефективним може бути несподіване участь живого потерпілого, або затриманого співучасника, або невідомого підозрюваному очевидця в слідчих (розшукових) діях, що проводяться у присутності або за участю підозрюваного, наприклад, пред'явлення для впізнання, одночасний допит раніше допитаних осіб, обшук, перевірка показань на місці, слідчий експеримент та ін.

Слід зазначити, що важливим засобом подолання протидії розслідуванню може слугувати чинник раптовості, який буде проявлятися у такій організації слідчої роботи, яка забезпечує непередбаченість змісту та характеру дій слідчого протидіючою стороною. Метою раптовості слідчих (розшукових) дій є досягнення ефекту їх несподіванки для суб'єктів протидії. Несподіване проведення самої слідчої (розшукової) дії (огляду місця події, допиту, обшуку тощо), часу, місця їх проведення впливають на дану особу, позбавляють її можливості здійснити продуману протидію встановленню всіх обставин події.

Раптове проведення огляду місця події та одночасне проведення допитів осіб, причетних до неї, позбавляють останніх можливості обміркувати та обрати єдину лінію поведінки (захисту), запобігають змові співучасників та сприяють отриманню правдивих і повних свідчень від ще «незацікавлених» у результатах розслідування осіб. Оперативне проведення огляду місця події, у разі своєчасного звернення заявника, попередить знищення доказів, забезпечить збереження та виявлення слідів та засобів вчинення злочину. Проте, раптовість при проведенні розслідування досягається аж ніяк не за рахунок непродуманих рішень та дій, при прийнятті даного тактичного рішення необхідне врахування всіх плюсів та мінусів визначеного моменту проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій. За умови проведення такого огляду пропонується залучати інших досвідчених слідчих та оперативних працівників для одночасного проведення допиту тих осіб, які можливо причетні до скоєння відповідного злочину або володіють криміналістично-значущою інформацією. До проведення цих слідчих (розшукових) дій необхідно ретельно підготуватись, зокрема, визначити перелік питань, з урахуванням обраних допитуваними особами версій, забезпечити відповідне технічне оснащення слідчих (розшукових) дій [4].

На наш погляд, використання чинника раптовості є умовою ефективності провадження слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та тактичних операцій. Для отримання доказів особливого значення набуває огляд місця події, допит свідків, потерпілих, підозрюваних, обшук, пред'явлення для впізнання. Застосування даного тактичного прийому не тільки сприяє встановленню істини у кримінальному провадженні, а й допомагає якнайшвидшому припинення подальшої, злочинної діяльності та відшкодування шкоди, заподіяної злочином.

Розглядаючи зміст дій слідчого в умовах тактичного ризику, слід виділити три типи ситуацій, у яких для нього може проявитися чинник раптовості: 1) очікувані події відомі, програма діяльності відпрацьовується, невідомо час настання події; 2) подія відомо в загальних рисах, тому немає

точної програми; час настання події невідомо; 3) час і характер події невідомі. Останнє не являє собою форму прояву чинника раптовості, це відображення стану постійної готовності і здатності слідчого оперативно реагувати на зміни. Раптовість і несподіванка має ще одну форму прояву. Це раптовість самого події, що підлягає потім розслідуванню, несподіваність для всіх або деяких учасників події, для оточуючих. Нарешті, несподіваність події може виступати як необхідна умова достовірності результатів слідчої (розшукової) дії, наприклад, слідчого експерименту. Всі ці форми використання чинника раптовості і несподіванки як його наслідки розраховані на спрацьовування певного психологічного механізму у свідомості людей. Раптовість поведінки сторін в процесі розслідування являє собою вплив однієї особи на іншу. Вплив може бути здійснено не тільки дією, але і бездіяльністю. Вплив на конфронтуючу слідчому сторону будується з урахуванням її психічного стану в даний момент.

Необхідно враховувати можливість використання чинник раптовості при плануванні та проведенні допиту. Належна підготовка до допиту у значній мірі забезпечує успіх цієї дії. При підготовці до допиту необхідно з'ясувати наявну інформацію про особу допитуваного, можливі мотиви її поведінки. Планування виклику на допит може бути несподіваним із використанням Ч. р., що позбавляє допитуваного можливості попередньо обговорити з ким-небудь зміст своїх можливих відповідей, узгодити свою поведінку на допиті з зацікавленими особами.

Певною мірою характер допиту змінюється в разі присутності захисника, який має право ставити запитання, робити зауваження щодо правильності і повноти записів у протоколі слідчої (розшукової) дії. Свої клопотання, зауваження і запитання він нерідко приберігає для судового розгляду, побоюючись, що заявлені на досудовому розслідуванні, вони будуть слідчим нейтралізовані. При використанні слідчим чинник раптовості допитуваним нерідко допускаються «проговорки», тобто повідомлення об'єктивно правильної інформації, в приховуванні якої зацікавлений допитуваний, проте

мимоволі у нього вирвалося в результаті незагальмованим реакції на несподівано поставлене запитання. Сама «проговорка», як правило, безпосередньо не приводить до виникнення доказової інформації, але, будучи вміло використана слідчим, змушує допитуваного дати правдиві свідчення.

Слідчий повинен чітко усвідомлювати те, що від, формулювання питань і вибору правильного моменту їх постановки у значній мірі залежить результативність та успішність цієї слідчої (розшукової) дії. Вибір тактично вірного моменту для використання Ч. р., що забезпечує несподіваність впливу, може бути результатом переваги слідчого над злочинцем в ранзі рефлексії. Саме така ситуація має місце при розшуку особи, що переховується від слідства, або при організації засідок і затримань підозрюваних. Слідчий моделює хід думок підозрюваного і його рішення, ставлячи себе на його місце і уявляючи, як би він найімовірніше діяв в цьому випадку. При використанні чинник раптовості важливим є детальне й точне фіксування отриманих результатів, що досягається шляхом протоколювання, фотографування, складання схем, застосування звукозапису і відеозапису.

Таким чином, чинник раптовості слід розглядати як вжиті слідчим дії (бездіяльність), які з'явилися несподіванкою для того, кому вони адресовані. Даний тактичний прийом розрахований на суб'єктивну оцінку обвинуваченим (підозрюваним) дій і повідомлень слідчого як не збігаються з його поданням про обізнаність останнього. Це можуть бути як несподівана постановка запитання або пред'явлення доказів, так і раптове проведення самого слідчої (розшукової) дії. Поряд з такими прийомами реалізації чинника раптовості (часу, місця, характеру та виду здійснюваних заходів) необхідно враховувати можливість несподіваного повідомлення слідчим про окремі науково-технічні досягнення, які можуть бути використані у збиранні доказової інформації. Існуючі правові та етичні обмеження не позбавляють слідчого можливості використання найрізноманітніших тактичних прийомів, спрямованих на розкриття злочину і викриття винних, важливо лише, щоб ці тактичні прийоми були правомірними і не примушували підозрюваного діяти лише так, як цього

хоче слідчий й не вчинявся неправомірний психологічний вплив. Будь-яких обмежень на використання тактики раптовості у досудовому розслідуванні кримінально-процесуальне законодавство не містить, навпаки, в ряді випадків передбачається необхідність використання. Чинник раптовості у діяльності слідчого є умовою забезпечення результативності досудового розслідування.

Література:

1. Бахин В. П., Кузьмичев В. С., Лукьянчиков Е. Д. Тактика использования внезапности в раскрытии преступлений органами внутренних дел: учебное пособие. К.: НИиРИО КВШ МВД СССР им. Ф.Э. Дзержинского, 1990. 56 с.
2. Белкин Р. С. Фактор внезапности, его учет и использование при расследовании преступлений: лекция. – М.: Академия Управления МВД, 1995. 88 с.;
3. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації: монографія. Х.: Вид. агенція «Апостіль», 2003. 440 с.
4. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Х.: Харків юридичний, 2007. 432 с.

Accent Graphics
Publishing & Communications

Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada

 PREMIER
Publishing

Premier Publishing s.r.o.

Центр научных исследований «Solution»

9th International conference

Science and society

1st February 2019

Hamilton, Canada
2019

The 9th International conference “Science and society” (February 1, 2018) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. 1359 p.

ISBN 978-1-77192-360-6

The recommended citation for this publication is:

Busch P. (Ed.) (2019). Humanitarian approaches to the Periodic Law // Science and society. Proceedings of the 9th International conference. Accent Graphics Communications & Publishing. Hamilton, Canada. 2019. Pp. 12–17

Editor	Lucas Koenig, Austria	Morozova Natalay Ivanovna, Russia
Editorial board	Abdulkasimov Ali, Uzbekistan	Moskvin Victor Anatolevich, Russia
	Adieva Aynura Abduzhalalovna, Kyrgyzstan	Nagiyev Polad Yusif, Azerbaijan
	Arabaev Cholponkul Isaevich, Kyrgyzstan	Naletova Natalia Yurevna, Russia
	Zagir V. Atayev, Russia	Novikov Alexei, Russia
	Akhmedova Raziya Abdullayevna	Salaev Sanatbek Komiljanovich, Uzbekistan
	Balabiev Kairat Rahimovich, Kazakhstan	Shadiev Rizamat Davranovich, Uzbekistan
	Barlybaeva Saule Hatiyatovna, Kazakhstan	Shhahutova Zarema Zorievna, Russia
	Bestugin Alexander Roaldovich, Russia	Soltanova Nazilya Bagir, Azerbaijan
	Boselin S.R. Prabhu, India	Spasennikov Boris Aristarkhovich, Russia
	Bondarenko Natalia Grigorievna, Russia	Spasennikov Boris Aristarkhovich, Russia
	Bogolib Tatiana Maksimovna, Ukraine	Suleymanov Suleyman Fayzullaevich, Uzbekistan
	Bulatbaeva Aygul Abdimazhitovna, Kazakhstan	Suleymanova Rima, Russia
	Chiladze George Bidzinovich, Georgia	Tereschenko-Kaidan Liliya Vladimirovna, Ukraine
	Dalibor M. Elezović, Serbia	Tsersvadze Mzia Giglaevna, Georgia
	Gurov Valeriy Nikolaevich, Russia	Vijaykumar Muley, India
	Hajiyev Mahammad Shahbaz oglu, Azerbaijan	Yurova Kseniya Igorevna, Russia
	Ibragimova Liliya Ahmatyanovna, Russia	Zhaplova Tatiana Mikhaylovna, Russia
	Blahun Ivan Semenovich, Ukraine	Zhdanovich Alexey Igorevich, Ukraine
	Ivannikov Ivan Andreevich, Russia	Proofreading Andrey Simakov
	Jansarayeva Rima, Kazakhstan	Cover design Andreas Vogel
	Khubaev Georgy Nikolaevich	Contacts Premier Publishing s.r.o.
	Khurtsidze Tamila Shalvovna, Georgia	Praha 8 – Karlín,
	Khoutyz Zaur, Russia	Lyčkovo nám. 508/7, PSČ 18600
	Khoutyz Irina, Russia	1807-150 Charlton st.East,
	Korz Marina Vladimirovna, Russia	Hamilton, Ontario, L8N 3×3 Canada
	Kocherbaeva Aynura Anatolevna, Kyrgyzstan	
	Kushaliyev Kaisar Zhalitovich, Kazakhstan	
	Lekerova Gulsim, Kazakhstan	
	Melnichuk Marina Vladimirovna, Russia	
	Meymanov Bakyt Kattoevich, Kyrgyzstan	
	Moldabek Kulakhmet, Kazakhstan	

Material disclaimer

The opinions expressed in the conference proceedings do not necessarily reflect those of the Premier Publishing s.r.o. or Accent Graphics Communications & Publishing, the editor, the editorial board, or the organization to which the authors are affiliated.

The Premier Publishing s.r.o. or Accent Graphics Communications & Publishing is not responsible for the stylistic content of the article. The responsibility for the stylistic content lies on an author of an article.

Included to the open access repositories:

eLIBRARY.RU

© Premier Publishing s.r.o.

© Accent Graphics Communications & Publishing

© Центр научных исследований «Solution»

All rights reserved; no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording, or otherwise, without prior written permission of the Publisher.

Typeset in Berling by Ziegler Buchdruckerei, Linz, Austria.

Printed by Premier Publishing s.r.o., Vienna, Austria on acid-free paper

163.	ПАРФИЛО І.В. ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ ДЛЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАЛЬСИФІКАЦІЇ ТА ОБІГУ ФАЛЬСИФІКОВАНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ.	1244
164.	ШЕВЧУК В. М. ЧИННИК РАПТОВОСТІ: СУТНІСТЬ ТА ЙОГО ТАКТИКО-КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.	1353